शोधनिर्देशक
गिरिराज पौडेल
उपप्राध्यापक, त्रि.वि.

'सालिक' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

महेशकुमार खड्का
परीक्षा रोल नं. : ५५००८१
रजि.नं. : ६-१-५५-३१४-९९
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
वि.सं. २०६८

सिफारिस–पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र **महेशकुमार खड्का**ले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत **''सालिक' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन'** नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०६८।

शोधनिर्देशक
गिरिराज पौडेल
उपप्राध्यापक, त्रि. वि.
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज, बाँके

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज

स्वीकृति–पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र **महेशकुमार खड्का**द्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत **''सालिक' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन'** नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

....

गिरिराज पौडेल
शोधनिर्देशक तथा विभागीय प्रमुख

....

बाह्य परीक्षक

मिति- २०६८।

कृतज्ञताज्ञापन

''सालिक' निबन्ध सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज मानविकी तथा सामामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौंपत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । आफ्नो व्यस्त समयका बीच पनि यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आफ्ना अमूल्य समय मेरो निम्त अति नै सौहार्दपूर्ण निर्देशन एवम् ज्ञानवर्द्धक सल्लाह, सुझाव र सामग्री दिएर अविष्मरणीय सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । उहाँहरुले लगाउनु भएको गुण म कहिल्यै बिर्सने छैन ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख तथा शोधनिर्देशक उपप्राध्यापक गिरिराज पौडेलज्यूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सदैव प्रेरणा, सहयोग प्रेम दिनुहुने आदरणीय माता तथा पिताप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा 'सालिक' निबन्ध सम्बन्धी सामाग्री सङ्कलन गर्दा अविस्मरणीय सहयोग गर्नुहुने व्यक्तिहरुप्रति आभारी छु । उहाँहरुले सहयोग नगरेको भए मेरो यो अध्ययन पूरा हुने थिएन ।

कुनैपनि झर्को नमानेर छिटोछरितो र शुद्ध रूपमा टङ्कण गरी सहयोग गर्नु हुने न्यू लुम्बिनी पुस्तक पसल, नेपालगन्जका सञ्चाक सबिन लुईटेललाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङकनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज नेपाली विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

२०६८।

महेशकुमार खड्का
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज, बाँके
२०६८

विषयसूची

पृष्ठ संख्या

पहिलो परिच्छेद

परिचय

१.१ शोपत्रको शीर्षक १

१.२ शशोधपत्रको प्रयोजन १

१.३ विषय परिचय १

१.४ समस्याकथन १

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.६ पूर्वकार्यको विवरण २

१.७ शोधको औचित्य ४

१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन ४

१.९ शोधकार्यको विधि ५

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ५

दोस्रो परिच्छेद

२.१ 'सालिक' निबन्धसङ्ग्रहका निबन्धकार कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानको सङ्क्षिप्त जीवनी ६

२.२ बाल्यकाल ६

२.२.१ जन्म तथा जन्मस्थान ६

२.२.२ शिक्षादीक्षा ६

२.२.३ साहित्यसिर्जनामा प्रेरणा ७

२.२.४ साहित्यसिर्जना र प्रकाशन ७

२.२.५ संस्थागत वा सार्वजनिक जिम्मेवारीमा सक्रियता ८

२.२.६ सम्मान-पुरस्कार ८

२.३ साहित्येतर व्यक्तित्व ९

२.३.१ समाजसेवी व्यक्तित्व १०

२.३.२ धार्मिक व्यक्तित्व १०

२.३.३ राजनैतिक व्यक्तित्व १०

तृतीय परिच्छेद

निबन्धको सैद्धान्तिक स्वरूप र नेपाली निबन्धको विकास

३.१ निबन्धको व्युत्पत्ति र अर्थ ११

३.१.१ निबन्ध शब्दको अर्थ ११

३.१.२ परिभाषा १२

३.२ निबन्ध तत्त्व १३

३.२.१ विषयवस्तु १४

३.२.२ विचार तथा उद्देश्य १४

३.२.३ प्रस्तुति १५

३.२.३.१ आन्तरिक प्रस्तुति १५

३.२.३.२ वाह्य प्रस्तुति १७

३.३ नेपाली निबन्धको विकासक्रम १९

३.३.१ प्राथमिक काल १९

३.३.२ माध्यमिक काल २०

३.३.३ आधुनिक काल २१

३.३.३.१ प्रथम चरण (वि.सं. १९९१-२०१६) २१

३.३.३.२ दोस्रो चरण (२००४–२०१६) २२

३.३.३.३ तेस्रो चरण (२०१७ देखि हालसम्म) २४

चौथो परिच्छेद

'सालिक निबन्ध सङ्ग्रह'को कृतिपरक विश्लेषण

४.१ गीतको दाम, कविताका भाउ, मानिसको मोलतोल निबन्धको विवेचना २६

४.१.१ विषयवस्तु २६

४.१.२ विचार/उद्देश्य २८

४.१.३ प्रस्तुति/शैली २९

४.२ 'उन्मुक्त भैरवका श्रद्धालुहरूलाई' निबन्धको विवेचना ३०

४.२.१ विषयवस्तु ३०

४.२.२ विचार/उद्देश्य ३१

४.२.३ प्रस्तुति/शैली ३१
४.३ 'शवः सालिक : बिद्रोह' निबन्धको विवेचना ३२
४.३.१ विषयवस्तु ३२
४.३.२ विचार/उद्देश्य ३४
४.३.३ प्रस्तुति/शैली ३५
४.४ 'आत्महत्याको अंगालोमा' निबन्धको विवेचना ३६
४.४.१ विषयवस्तु ३६
४.४.२ विचार/उद्देश्य ३७
४.४.३ प्रस्तुति/शैली ३९
४.५ 'लिङ्गपुराणदेखि लिङ्गसाहित्यसम्म' निबन्धको विवेचना ३९
४.५.१ विषयवस्तु ३९
४.५.२ विचार/उद्देश्य ४१
४.५.३ प्रस्तुति/शैली ४२
४.६ 'भ्यागुतोलाई फाँसी र मुसालाई आजन्म कैद' निबन्धको विवेचना ४३
४.६.१ विषयवस्तु ४३
४.६.२ विचार/उद्देश्य ४४
४.६.३ प्रस्तुति/शैली ४५
४.७ 'टाइटफिट- किरमिर रेखाको ड्याश' निबन्धको विवेचना ४६
४.७.१ विषयवस्तु ४६
४.७.२ विचार/उद्देश्य ४७
४.७.३ प्रस्तुति/शैली ४८
४.८ 'किला ठोकिएको जिन्दगीका केही पानहरू' निबन्धको विवेचना ४९
४.८.१ विषयवस्तु ४९
४.८.२ विचार/उद्देश्य ५१
४.८.३ प्रस्तुति/शैली ५२

पाँचौं परिच्छेद

उपसंहार **५४**

सङ्क्षेपीकृत रूप

काठ.	काठमाडौँ
डा.	डाक्टर
ते.सं.	तेस्रो संस्करण
पा.सं.	पाँचौँ संस्करण
पृ.	पृष्ठ
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	सम्पादन
सा.प्र.	साझा प्रकाशन
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय